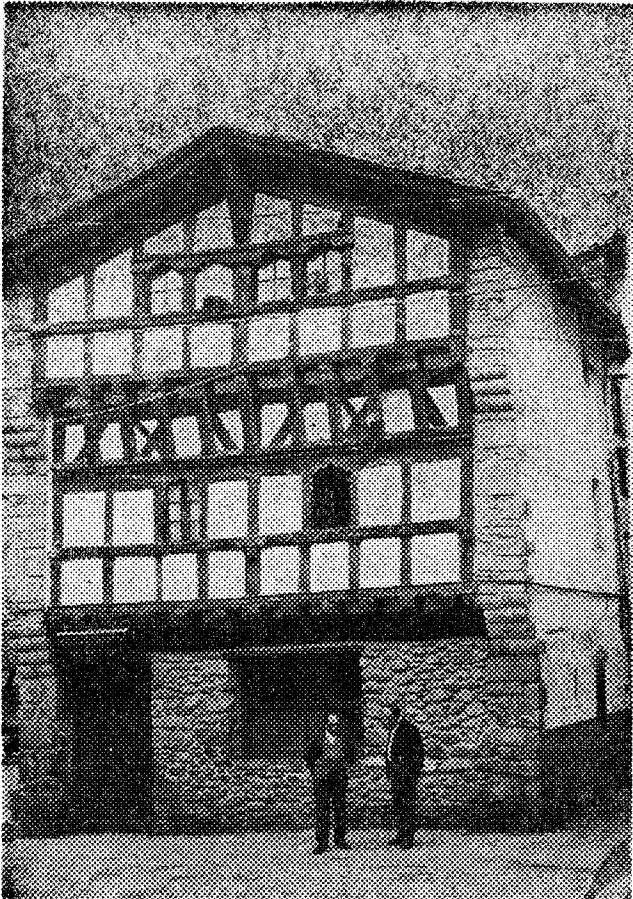

NAFAR - IZKUNTZAN ORRIA

ETXE ZARREN ALDE LAGUNTZA ESKE

Goizueta'ko Etxea. — (AIDA ARGAKIA).

Naparroak alderdi asko ditu. Bere edertasuna gauza askok egiten dute. Naparroa aberatsa dalako, bere edertasunetik ezin degu ezertxore baztertu. Danei eutsi bearra dago. Joandeko gizaldiak eman diguna ezin degu ostikoka ibilli. Danak jaso bearrak daukagu.

Arri zarrak Naparroa'ko aberastasun bat ditugu. Ez da aundienetako bat, orrengatik ez dira baztarrean uzteko. Naparroa'ko erri txiki ta aundi askotan, arriko etxe zar ugari ikusten ditugu. Naparroa ez bai da gaurkoa. Naparroa'ko etxe zar asko arkitzen ditugu era askotakoak eta oso ezberdinek, egokiak, sendoak, zabala politak.

Diputazioak sariketa bat etxe berrituak saritzeko antolatuta du ta bidezkoa da. Luburu txiki bat ortaz mintzatu dana, argitaratu du. Oso ondo eginia dago. Merazi du irakurtzea. Asko ikasi leike.

Esango nuke: asko da Diputazioak egiten duna, balfian ez naioa. Naparroa'ko zontzarrez erri txiki asko ari dira ustutzen, beste aldera etxe zar asko daude berritu bearrak eta egiten meretz dutenak. Ondo da etxe zar baten berritzea balfian gaur erraberritu bearrak daude, erosotasun aundia goak sartze arren. Etxe olek berritzen ikaragarriko diruak kostatzen dira ta bear alia laguntzarik gaur ez dago. Orrengatik etxe olek gaur bakarrik aberatsak berritu ditzakete. Arrazoi onengatik etxe geienak ezin dituzte berritu ta ortzen zontzarrez erdi erorian ikusten ditugu, ormak zintxilik daukatela, teilatuak zulaturik. Erri batzuetan ikaragarriko bonbardeon bat izan dala dirudi. Artziber, Longida, Urraul, Gofil eta abar eta abar ikustea naioa da. Erdi erorian dauden etxe oietara urbidu ezker, oraindik txintxilik edo erdi erorian erri eder landuak, 12, 14, 16, 18 garren gizaldiko trudekin edo ezaugarriak dituztela, ikusten ditugu; Sarrerak leyoak, egurrak iduriekin edo abar.

Etxe eder olek eroritzen zaizkigula, asko gaitzen degu ta mifia artzen. Len esan degun bezela, gaur aberatsak bakarrik altxa ditzazkete. Zerbait asmatu bearra dago. Etxe berriak erosteko, errestasun aundiak daude, batez ere Aurrezki kutzen aldetik. Bear dan dirua aurreratzen dute, urte eskoren ondoren ordaintzekotan. Orreia askok eta askok egiten eta erosten dituzte beren etxeak. Orrengatik ere ari dira, zorionez, albeste auzo berri jaiotzen eta iriak zabaltzen. Gure ustez etxe zarrak berritze arren errestasun berdina eman bear litzakete: dirua aurreratu, urte askoren buruz ordain-tzekotan. Orreia Naparroak daukan etxe zar asko ta aintzifiko erri zar asko gordeko litzuke guretzat eta gerokoentzat, poza ta atsegin izan ditzeten. Urteak arri zarrei beste txura ta edertasuna ematen diete. Esango nuke, bearezkoak ditugula, gure giroari eusten laguntzen digutelako. Galfiera edertasuna bizia bezela gizonak ez du ardu desegiteko, ortarako ez dauka eskubiderik, zuzpertz ta gordezkoak balizki.

Era ontan, erabakiak eta laguntza len bai len eskalfi bearrak daude, gureari eusteko ta Naparroak bere austreia gorde ta zabaltu dezan.

Diputazioak berea egiten du balfian beste askok gelago egin bearra daukate, Uste dut arri zarrak ere gizonaren arimarekin zerbait ikusi bearra daukatela. Arimari amasa ematearren, gauza askori eutsi bearra izaki.

Ja nork ematen ditun lenengo urratsak?

LATXAGA

EUSKAL HERRIAN BARNA

“Aralar’ko San Migel”, euskal liburu berria

Gure Aralar’ko San Migel Goiangeruari buruzko liburu eta lanak baditugu batzuk denak erderaz idatzirik daudenak.

Oraingo hontan, zorionez, Aralar’ko Aingeruari doakion euskeraz idatzitako liburu bat daukagu gure eskutetan. Hau da hontz buruz lehenengo euskal liburu.

Honengatik bakarrik bere etorrera merezi luke apaizta haundiki, Zergatik, noia izan ditek gure gaurko egunetaraifio oraindik ez ze-

nik euskeraz argitaratutako Aralar’ko San Migelari buruzko liburuak? Galdetara hau uste dut logikaz betetako dela.

Hemendik aintzinean ez dugu honelako galdetarik egin ahal izan gure buruari zergatik “LATXAGA” izenordetako den JOSE MARI SAN SEBASTIAN nafar-giputz apez jaunari eskerak gaurko hontan berean euskal liburu hontz aurrean bait dugu.

“Aralar’ko San Migel” ize-

na duen liburuak gure Aralar’ko Goiangeruari eta bertako Elizari doazkioten berri, xehetasun, kandaia, kanta zaharrak, olturak, eta oraingo daki gure guziak ekartzen dizkigu argi, garbi, txukun eta bikainki argi taratu eta azaldu.

Bazan garaia, bai, bano berandu etorria bada ere azkenean gure artean da euskaldun guziok irakur dezagun.

Liburuaren euskera, hau da LATXAGA’ren euskera,

erreza da, euskaldun guziek aisa eta errazki ulertu ahal izango dutena.

Txit interesgarria da, ia-kingarria benetan. Liburu hontan zer izan zen, zer den eta zer izan behar izango den Aralar’ko San Migel de- botaia Nafarroarentzat ez ezik balizik eta gure Euskal Herri osoarentzat ere ongi azaltzen da.

Lan ederra, haundia, gar- rantzi haundikoa, beharrez-koa gainera gure Euskal Herriarentako, LATXAGA’k li- buru hontan bitartez egin duena.

Bederatzi zatitan dago par- titua gure liburu. Lehenengoan “Aralar’ko Ministro- ren Hitz aurrekoa” dator. Inosenzio Ayerbe apez jau- naren euskal hitzak ederrak dira, leizeko egokiak. Gero Zortzi kapituluetan Aralar’- ko San Migelarenak: Kon- daira, Elizaren asiera, San Migel’ren irudia ta Euskal Herri zaharra, bere ibilal- diak, hontz buruzko kanta zaharrak; eta beste iruak, bata esanez eta aztertuz Aralar’ko San Migel Euskal Herriko “Ama sabela” dela, beste bat Nikolas Ormaetxea “Orixe” aundi zenaren “Eus- kaldunak” poema-liburu fa- matuak San Migel’i buruz diona, bere Aralar’endako maitasun eta joera, azkene- rako “Aralar’ko San Migel gaur” izeneko kapitulu a n LATXAGA’k esaten digu no- tia dan orain bertako oltura, Eliza eta bere ingurueta- koak; nola berritu eta lan- du dute Eliza, eta arestin egin berri den Olatu haun- dia.

Guk hemen “DIARIO DE NAVARRA”ren “Euskal Ho- rri” hontan lan egiten du- gunok pozez biterik gaude zergatik LATXAGA idazlea gure lankide da euskeraren maitasun, eta euskal idaz lanetan. Hemen agertzen di- ra aspaldatik beren lanak. Jose Mari San Sebastián idazle on ona da, euskera ongi idazten dakiena. Bida- sotarra da sortzez, bere gu- raso eta aintzinkoez be- rarrak ziren eta bere ere- nan bertan jaioa. Bere a- pikasgoak Donostiko Bar- ruti egin zituen. Teologia eta Historiaren ikastaldia- k egin ditu. Gipuzkoako O- reja herriko Erretorea da. Ara- larko mendiara begira bi- zi da beti, eta Euskal Herria eta euskeraren maitasuna sartuta diti muinetaraifio.

Berari esker euskaldunok irakurri ahal izan ditugu gure Aingeruaren liburu ho- nen agertzen direnak, eta hontz bitartez Euskal He- rriko maitasuna haundiogu- tu, gehiagotu eta sendu tu.

Zorionak LATXAGA bi- tzei

IKUSLE

A. ONAINDIA-REN EUSKAL LITERATURA LIBURUA

EUSKAL LITERATURA deritzan obra berri bat du Onaindiak argitaratu Bilboan (Editorial ETOR 1972). Lehen tomoak edo Antologiak 290 orrialde ditu, eta bost gelago dira ager- tzeak. Agertu berriak, kobla zaharrak, eta XVI-XVII-XVIII garren mendeak besarkatzen ditu.

2-garren tomoak, XIX garren mendeko autoreak: 3-garrenak 1895 urtetik 1920 gar- nario; 4-garrenak 1921 urtetik 1940 garren arte; 5-garrenak 1941 urtetik 1960 urte arte eta 6-garrenak 1961-tik oraintsu arte. Beraz, atsandiko obra joria; lehena euskeraz, Ormaetxea-ren laburra (Euskalesnalean) konda- tu gabe.

Pentsatzen ari gara, bizl diren autoreak behar bada ez dituela sartuko, konpromiso eta arrisku aundiko diralako. Tomo hontan, lehenik, aspaldiko euskar-errestok aipatzen ditu; Erroma denboran, Akitanian, San Milian-en, Orreaga aldeko praillearen itzeginia, Nafarroako Foruan dauden itzak. XII garren mendean, Von Harff-enak, XV gn. mendeko pelegriarenak.

Hontan preziki, zilegi bazait —nai da zu gausa motxa— itz gordinak, uste dut oker itzuli ditzutela autoreak; —in da zu— zentsu geiagokin litzakela (emadazu).

Gero, Eri-aroko banderizoen kanta zahar sonatuak ekartzen ditu. Milia Lasturko-aren aipazpen illetak; Ahetzeko anderearenak; Arrasateko Erretzeari elagora er bortitzak, Martin Bañez-en alargunaren kobla famatuak; (Oñateko lur au yabiltz iara...).

Bai eta Ziberoko... Berterretzen kantoria... (Haltzak eztu bihotzik - ez gaitzenberak ezur- rik - enian uste erraiten ziela...).

Gure liriko erri-kanta (eta epikoak) beste izkuntzetakoen parekoak dira dudarik gabe; Literatura idatzian gauza bera ezin esan ba- dugunez; Pastural edo Charivari delakoan aipatzean, zati on baten gose gelditzen de- irakurlea.

Gero XVI-gn mendea; Detxepare (forma hau ezagunena dela uste dugu, nahiz Eche- pareko berak idatzi; beste Detxepare izeneko bi idazleengandik bereizteko), Etxegaray pas- tural-egileen eta Logras aipatzen ditu. (Mixe euskeraz Amikuz da, eta Ostabat Ostibarre Garazi - z leunakin da, eta Bidasoko —Cinco villas— ez ta Bosturietan Bortiziri baino).

Sancho de Elso Dotrina idazlea ere aipatzen du. Etsenplariorik gabeko auzi horren karietara, atxeman nituen nik XVI gn. mende inguru hortako euskara-erdarazko bi orrialde zahar. Principe de Viana-n (92-93) argitaratu nituen, bi-eletako nafar Dotrina bakarrekin (Berlain) berdinkaratu, Elso-koaren Dotri- narenak ote ziren kezkatutik. Pedro de Ma- deira bizkaitarraren itzak, euskera laudatzen, erderaz dutela bezala espero ginuen, indar- gelago dadelako aldatu gabe. Quevedo-ren

obra *Visita de los chistes* delakoan bezala, beren 17 lerroak erderaz aise indar geiago dute, eta lerdengo gelditzen; arrotz aipa- menak inglesak eta bestek errespetatzen di- tuzten bezala beti.

XVII-gn mendeko idazle ospetsuak bere toki nasala ematen die Onaindia Aitzak, Axu- larr-eri bereziki; eta horien artean, aski gutti- ezagun diren batzuen berri ere dakarra, iru Etxeberri izeneko adibidez, ziburutarraz lan- de; Bidegaray nafarra, etc.

BERIAIN nafarren euskalkiaz berri geia- go ikus ditzake. *Nuevos documentos para el est. del Vasc. A. navarro meridional*, nere artikuloan; *IV Symposium de la Prehistoria y Etnologia vascas*. Pamplona, 1966 liburu- agertua; bai eta *El Tratado de or missa euskertiko de Beriayn* delakoan (Fontes L. Vasc. 2).

XVIII garren mendean, Ubillos, Mendibu- ru, Kardaberaz, aipatzen ditu. Utsegiten du- ren *Fray Bartolo, Astalioa, Anibarro*, etc. uste dugu ondoko mendean emango dituela.

Bidasoaz goitlan, Joannes Etxeberri sar- tar mediku eta idazle eskolatua ekartzen du: Urkijok beren obrak 1907-en argitaratuak. Pierre Durte donibandarrak Itzegi bat, Gre- matika bat eta bibliaren zati bat idatzi zituen; higenota zen. Gero aipatzen dira *Churio*, *Haraneder* eta *Maister* ziberotarra, bai eta Lopez amikuztarra; honek dion... ahue- z- kidan kapitulu, heen parte zurbait utzi... delakoan, prailleen griaik estaltzen ditu Lo- pezek. Anibarrok Guero-ren bizkaiterazean egin izan zuen bezalatsu. Nafarren artean, Mikelestorena eta Elizalde Muzikioa (ez Elei- zalde).

Onaindiak asieran, Mikel Zarate idazle- ren kezak aipatzen ditu, euskalkieri eta batasunari buruz. Ele zentzukoak dira eta batasun aldera dago, bizkaitera baztertu gabe. Hala behar ere; guk uste lehen urratsean, erdikoan arteko batasuna errezago litzakela; bizkaitarra baztertu gabe, baina orain bat- zuk egiten duten baino aise argiagot. Texto zaharrak ere lehiak kopiatzen ditu, eta hau derri gorrezkoa, baitaezpadakoa denezgeroz, behin baino geiagotan hala ere, ditugu, erda- ratiko itzak aldatzen ikusi; halako bidegabe- kerik liburu eder hontan ezta nabari. Batasun aldera lelatzen da Onaindia, eta ezta ortogra- fia berriaren etsaia. Biziki irakurrai atsegin- garria.

A. APAT-ETCHEBARNE

LIBURUAREN BESTA EGUNA

«Don Quijote de la Mancha» nobelaren egilearen heriotz eguna Apirilaren 19an zela eta, Liburuaren eguna, Apirilaren 19an ospatzen da.

Guk ere, euskaldunok, geure hizkuntzaren eguna ospatu behar genduke.

Cervantes ber-berak eskubide emanen digu hortarako.

Hona idazle handiaren hitz gogoangarri hauek: (D. Quijote- ren expalmetan jarriak): «Y a lo que decis, señor, que vuestro hijo no estima mucho la poesía de romances, doy- me a entender que no anda muy acertado en ello, y la razón es ésta: el grande Homero no escribió en latín porque era griego, y Virgilio no escribió en griego porque era latino. En resolución, todos los poetas antiguos escri- bieron en la LENGUA QUE MAMARON EN LA LECHE, y no fueron a buscar las extranjeras para declarar la alteza de sus conceptos; y siendo esto así, razón sería se extendiese esta costumbre por todas las naciones, y que no se deses- timase al poeta alemán porque escribe en su lengua, ni el castellano, NI AUN EL VIZCAINO (euskalduna) que escribe en la suya».

Espainiarrek, «vizcaíno» izenez, Euskara eta euskaldunak aditzera eman ohi dutela, gauza jakina da.

Adibidez, Xabier-ko Prantzisko sanduak, India-ko Cochín, hirian, Ebanjelioa zabaltzeko aurkitu zituen oztopo- mintzo delarik; hau dakar: «Por ser su lengua natural malabar y la mía VIZCAINA».

Euskalduna bere hizkuntza erabiltzeaz lotsatuko ote, Cer- vantes handiari entzundakoa entzunik?

Aurre-irritz edo prejulzio batek, euskaldun aintz gibelat- zen du euskeraz egitetik. Euskeraz egitea, politika egitea dela uste izateak, alegia.

Uste zozoagorik! Ordea, hala uste izatetik, nahastura ikaragarria etortzen da.

Diodora egiztatzeko, A. Apat-Echebarnen: «Noticias y Viejos Textos» izeneko liburutik, Basarri-aren hau dakar: «Amorru (amorru) ikaragarria ematen dit euskera politi- karekin neskak... Me subleva ver mezclar la política con el vasquense; y sigue: «Tan vascofilo (euskaltzale) como un carlista puede ser un socialista; un aberzale o un fa- langista».

Bukatzeko, euskaldunak, edozein euskaldunak, zer era- gozpen du, ene ama maite, eta ene senide denak egiten duten gauza ber-bere ez egiteko?

Eskutitz edo kartak euskeraz iskribitzeko, alegia?

Euskaldunok, tx, tx, x, x, eta holakoen beldur ote zarete, euskeraz iskribitzeko? Uskeria hokegatik: «LA LENGUA QUE MAMARON EN LA LECHE» ukatuko ote? Jende apa- nagoen aurrean, zeuen ama ukatzea bezala litzake hori!

Hamaila ume gaiztok gurasoein egin ohi duen bilaukeria (villanía) ber-bere hau; zoritxarrez, makina bat euskal-seme- elaba gaiztok ere, ama-euskerarekin egin ohi izan du, eta egiten du!

Cervantes-ek onetsiko ote luke euskaldun askoren egite- molde hori? Inola ere ez.

Are gutiago onetsiko luke, euskaldun gaiztok, euskeraz idazten duen seme xintxo, politika egiten ari dela esatea. Aitzitik, esanen luke, berriz ere: (testeko «NI AUN» mugat- zaila edo diskriminatzaile hori ezabatuz edo ezeztatuz naski baino naskiagot, guzia esateko): «Y que no se DESESTIMA- SE... ni aün el vizcaíno que escribe EN LA SUYA».

Zenbeitzuentzat, gurean euskeraz egitea, bekatu handi egitea bait da! Ordea, LENGUA QUE MAMARON EN LA LECHE», Euskerak, alegia, «buru jasotzea Jainkoak nai du».

PREMIN IXURKO

AXULAR SARIA TORTUGA ETA ERBIA

Behin batean tortuga bat eta erbi batbaziran egun bavean tortuga joan zen ikastola batera: tortuga asi zen irakurzen, gero tortuga eta bere lagunak joan ziren rekreara; rekreara bazuten baloia, zalanburuak eta auzin gauzak gehiago eta tortuga eta bere lagunak asi ziren baloia-kin jostatzen; orduan tortugari autsi zuen anka eta eraman zuten hospita- lera; sendatu autsi zuen eta tortuga joan zen bere etxera eta bere ama sartu zuen guztian; gero etorri zen erbia tortugari bizitzazera eta erbia eman zuen gotxokiak, txupatut- sak, eta txikileak.

EDUARDO ZUBIKOA BIELA, 7 urte

ELIZONDOKO IKASTOLAKOA

IPUIA

Beln batez bazen otso bat tripagazia eta jaten zuen dena, loreak ere bai eta otsoei. Beti joaten zen pasalei- ra bazkaria arpatzera. Egun batean joan zen eta arrapatu zuen otso bat txiki txikia eta jan zuen atsiki batena baina oraindik beuzen gose gehiago eta jan zuen txori bat eta bazuen gose gehiago eta jan zituen ehun lore eta kendu sitzaiot gosea, joan zen bere etxera eta einbertza bete zuen tripa hasi zela alxia batean jartzen eta autsi zen alxia eta buruz beiti bota zen lurrera.

MARIA ELENA EZKURDI 7 urte

ELIZONDO-KO IKASTOLAKOA